

Martin HETÉNYI

Postavenie maďarskej menšiny na Slovensku v rokoch 1939 – 1940

HETÉNYI, Martin: The status of Hungarian minority in Slovakia in 1939 – 1940. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 93-111.

Traditional coexistence of Slovaks and Hungarians has always been influenced by many misunderstandings and complicated historical problems. The Munich Agreement opened space for Hungarian territorial claims. In retaliation of misusing Slovaks in Hungary carried out Slovak government actions against Hungarian minority in Slovakia. Matters of Hungarian national minority were firstly depended from Slovak-Hungarian relations in the years of escalating tensions. Both regimes, Hungarian and also Slovak produced in these years campaign with a huge propaganda. Main protagonists were mostly state authorities. Our research was taking place in Slovak national archive in Bratislava, Hungarian national archive in Budapest and state archives of Slovak Republic and Hungary. Author focused on written materials of former central and local bureaus and safety-repressive organs and studied period press, as well.

Mocenské presuny v Európe koncom 30. rokov umožnili Hitlerovi definitívne vyriešiť tzv. československú otázku. Mnichovským rozhodnutím z 29. 9. 1938, na základe ktorého dostalo Nemecko právo obsadiť pohraničné územia obývané nemeckou menšinou, boli maďarské vládnuce kruhy sklamané, pretože sa nesplnilo ich revízne očakávanie.¹ Mnichovská dohoda napriek tomu otvorila možnosť na uskutočnenie maďarských revíznych nárokov. O slovenskej južnej hranici rozhodla arbitráž Nemecka a Talianska. Arbitrážnym rozhodnutím, podpísaným 2. 11. 1938 vo Viedni, Slovensko stratilo územie s rozlohou 10 390 km² s 854 218 obyvateľmi.² Hitler o niekoľko me-

---

1 Bližšie pozri napr. DEÁK, L.: Viedenská arbitráž 2. novembra 1938. Bratislava 1998, s. 16-17. Viedenská arbitráž 2. novembra 1938. Dokumenty I. – III. Zost. L. Deák. Martin 2002 – 2006.

2 Z nich sa podľa posledného sčítania obyvateľstva z roku 1930 hlásilo 503 980 osôb k maďarskej a 272 145 k slovenskej a českej národnosti. Okrem toho tam žilo 26 151 Židov, 8 074 Nemcov, 1826 Rusínov a zvyšok iných. DEÁK, L.: *Viedenská...*, s. 35. Bližšie pozri napr. ÁDÁM, M. ed.: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936 – 1945 II. A Müncheni egyezmény létejtötte és Magyaror-

siacov definitívne zlikvidoval Česko-Slovenskú republiku a zo zništých dôvodov umožnil vznik Slovenského štátu.

Politický systém nového štátu vytvoril diferencované podmienky k existencii národnostných minorít. Postavenie maďarskej menšiny bolo vo viacerých aspektoch špecifické. Jej rozvoj súvisel s celkovým vývojom spoločnosti, a to najmä s postupným likvidovaním pluralitnej demokracie a korektného vzťahu k menšinám z politického života. Nedemokratické zásahy proti maďarskej minorite boli primárne ovplyvnené napätými slovensko-maďarskými medzištátnymi vzťahmi, ktoré dosahovali najhoršiu úroveň v roku 1939, okrem toho spadali aj do nacionalistickej politiky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS).³

---

szág külpolitikája 1936 – 1938. Budapešť 1965, s. 881-882. ČIERNA-LANTAYOVÁ, D.: Podoby česko-slovensko-maďarského vzťahu 1938 – 1949. Bratislava 1992, s. 12. DEÁK, L.: Hra o Slovensko. Bratislava 1991, s. 9-17, 29-53, 77-114. DEÁK, L.: Zápas o strednú Európu 1933 – 1938. Bratislava 1986, s. 19, 44-71, 189-197. DEÁK, L.: Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939. Bratislava 1990, s. 23-55. EIBEL, J. – VÁVRA, F.: Viedenská arbitráž – dôsledok Mnichova. Bratislava 1963, s. 16-96. HEYDUK, M. – CHALUPA, A. – KVAČEK, R.: Československý rok 1938. Praha 1988, s. 241-244. HOENSCH, J. K.: Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei. Tübingen 1967. IRMANOVÁ, E.: Maďarsko a versailleský mírový systém. Ústí nad Labem 2002, s. 197-280. 296-309. JANEK, I.: Cseh-szlovák-magyar diplomáciai kapcsolatok és tárgyalások 1938 – 1939-ben. In: Irodalmi Szemle, 48, 2005, 9, s. 74-89. LIPTÁK, E.: Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939 – 1943. In: Historický časopis, 15, 1967, 1, s. 3. LIPTÁK, E.: Maďarsko v slovenskej politike za druhej svetovej vojny. In: Príspevky k dejinám fašizmu v Československu a v Maďarsku. Bratislava 1969, s. 189-283. PÁSTOR, Z.: Slováci a Maďari po roku 1918. In: Slováci a Maďari. Martin 1996, s. 54-64. TILKOVŠZKY, L.: Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945. Bratislava 1972, s. 36-40. ŽUDEL, J.: Zmeny československo-maďarských hraníc v dôsledku Viedenskej arbitráže. In: Slovenská archivistika, 26, 1991, 2, s. 34-43.

- 3 Napriek tomu, že Maďarské kráľovstvo bolo od jesene 1940 oficiálne spojencom Slovenského štátu v Trojpakte. Bližšie pozri HETÉNYI, M.: Ilegálne prechody štátnej hranice v nitrianskom úseku v rokoch 1938 – 1945. In: Vojenská história, 9, 2005, 2, s. 55-71. HETÉNYI, M.: Náčrt problematiky utečencov z Maďarska v okrese Nitra 1938 – 1945. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica 2005, s. 429-442. HETÉNYI, M.: K niektorým aspektom situácie na slovensko-maďarskom pohraničí 1938 – 1945. In: Vojenská história, 10, 2006, 3, s. 20-43. PEKÁR, M.: Východné Slovensko v druhej republike 1938 – 1939. In: Acta historica Neosoliensia 7. Banská Bystrica 2004, s. 87-97. K problematike antihumánnych regresov pozri tiež ŠMIGEL, M. – MIČKO,

Podľa sčítania ľudu z roku 1938 žilo na oklieštenom území Slovenska 67 502 Maďarov (2,5%), z ktorých až 17 510 patrilo k štátnym príslušníkom Maďarska.⁴ V roku 1940, po stabilizácii medzinárodného postavenia Slovenska, sa k maďarskej národnosti prihlásilo už len 53 128 osôb, z ktorých malo štátne občianstvo 45 880.⁵ Predstavitelia tejto menšiny uvádzali vyšší počet – okolo 100 tisíc Maďarov.⁶ Hlavný ostrov Maďarov sa nachádzal v okresoch Nitra a Zlaté Moravce. Ďalšia podstatná koncentrácia maďarskej menšiny sa rozprestierala v Bratislave a jej okolí. Väčšina Maďarov z východného Slovenska sa sústreďovala na Spiši a v okresoch Michalovce a Trebišov a v meste Prešov. Z 2653 obcí na Slovensku malo 24 väčšinu obyvateľstva maďarskej národnosti⁷. V ďalších 8 obciach žilo viac ako 20% maďarských obyvateľov. V hlavnom meste mala maďarská menšina 10,85% zastúpenie. Pri stručnom porovnaní postavenia maďarskej menšiny žijúcej v západných regiónoch štátu s východnou časťou možno vyjadriť názor, že interakcia medzi „východnou vetvou“ Maďarov a mocenským aparátom, resp. majoritným obyvateľ-

---

P.: Evakuácia v znamení úteku (Utečenci z Ukrajiny a Poľska na Slovensku v roku 1944). Banská Bystrica 2006, s. 4-97.

- 4 Slovenský národný archív v Bratislave (SNA), f. Ministerstvo vnútra (MV), šk. 33, 379/39 prez.
- 5 Medzi príčiny menšieho počtu prihlásených k maďarskej menšine môžeme zaradiť odchod nespokojných Maďarov do Maďarska, ako i oportúnne pohnútky k zmene národnosti. ZPRÁVY Štátneho plánovacieho a štatistického úradu, 1, 1946, č. 1, s. 17-18.
- 6 K problematike príslušnosti k maďarskej alebo slovenskej národnosti obyvateľstva Slovenska bližšie pozri BAČOVÁ, V.: Etnická identita a historické zmeny. Výskum obyvateľov vybraných obcí Slovenska. Bratislava 1996, s. 10-200. BOBÁK, J.: Poznámky k vývinu a stavu národnostného zloženia obyvateľstva južného Slovenska. In: Historický zborník, 7, 1997, s. 88-105. CSAMPAI, O.: Viharvert nemzet-tudat. Az identitástudás és érzésvilág problémái Zoboralja magyár falai-ban. Bratislava 1994, s. 9-176. ZEĽOVÁ, A.: Etnická identita maďarskej menšiny na Slovensku. In: PAUKOVIČ, V.: Etnické menšiny na Slovensku. Košice 1991, s. 43-52.
- 7 Branč, Čechynce, Hornia Kráľová, Bádice, Jágersek, Mechenice, Výchapy-Opatovce, Dolnie Štitáry, Hrnčiarovce, Babindol, Dolnie Obdokovce, Gest', Pogranice, Gymeš, Ladice, Žirany, Koliňany, Verekňa, Podunajské Biskupice, Komárov, Hardište, Slanec, Bidovce, Sečovce.
- 8 Podstatný rozdiel pri porovnávaní so slovenskou väčšinou vidieť v pohľade na sociálnu situáciu statkárov a bohatých roľníkov – najmä z tejto vrstvy pochádzali Maďari zaoberajúci sa poľnohospodárstvom. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre (ŠA NR), f. Oblastné žandárske veliteľstvo (ObŽV) Nitra, šk. 1, bez č./39 prez.

stvom bola podmienená intenzívnejšou propagandou (maďarskej i slovenskej proveniencie) a spomienkami na Malú vojnu, resp. jej dôsledky. Tieto javy mali za následok zvýšenú agilnosť Maďarov s radikálnejšími požiadavkami. Preto boli subjektívne reakcie miestnej štátnej byrokracie ostrejšie ako voči „západným“ Maďarom. Iný rozdiel ešte badať v konfesii maďarskej komunity (na východe sa k reformovanému vierovyznaniu – kalvinizmu hlásili zväčša len Maďari, taktiež medzi gréckokatolíckym duchovenstvom vládli maďarofilske tendencie) a v multikulturálnom prostredí ovplyvnenom najmä rusínskou menšinou.

Sociálna štruktúra obyvateľov maďarskej národnosti žijúcich na vidieku sa v zásade neodlišovala od pomerov slovenskej väčšiny. Obyvatelia sa živilí najmä roľníctvom (cca. 40%), ostatní boli zamestnaní ako poľnohospodárski a priemyselní robotníci a rozhodujúci zostatok tvorili remeselníci a živnostníci.⁸ V mestách bola oporou maďarskej menšiny zámožná a inteligentná vrstva obchodníkov a živnostníkov, ktorá ovládala hospodársky život. Vo vlastníctve občanov maďarskej národnosti boli desiatky hospodárskych podnikov a niekoľko významných priemyselných podnikov predovšetkým na strednom Slovensku. Často šlo o ľudí s rôznymi väzbami na bývalé uhorské úrady, inštitúcie či armádu.⁹ Naopak, v štátnej a verejnej službe mala maďarská národnosť slabé zastúpenie – 435 zamestnancov štátnej správy a štátnych podnikoch tvorilo 0,79% (najviac v rezortoch financií, dopravy, vnútra a školstva).¹⁰ Je nutné spomenúť, že v Bratislave sa na arizácii židovských podnikov popri Slovákoch a Nemcoch zúčastnili i jednotlivci z maďarskej menšiny.¹¹

Na vnútornom rozvrate ČSR sa v spolupráci najmä so Sudetonemeckou stranou a HSLS podieľala diverznými aktivitami aj politická predstaviteľka maďarskej menšiny – Zjednotená maďarská strana. Jej snahou pred mníchovskou dohodou, a to v službách mocenských záujmov Maďarska, bola revízia maďarských hraníc na základe etnického princípu. Hoci sa jej plány v plnej

---

9 PEKÁR, M.: Politické aktivity maďarskej menšiny na východnom Slovensku v rokoch 1939 – 1944 v zrkadle župnej agendy. In: Ročenka Katedry dejín FHPV PU 2003. Prešov 2003, s. 131. PEKÁR, M.: Východné Slovensko 1939 – 1945. Prešov 2007, s. 74-80.

10 Údaj za rok 1940. Od roku 1940 každý štátny úrad podával pravidelné hlásenia o stave a zmenách zamestnancov maďarskej národnosti. SNA, f. Úrad predsedníctva vlády, šk. 29, 5750-2/40.

11 Do augusta 1940 bolo dobrovoľne alebo núteným spôsobom arizovaných 43 podnikov v hodnote 5 240 500 Ks, z nich Maďarmi 5 v hodnote 690 000 Ks. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bratislave (ŠA BA), f. Bratislavská župa (BŽ) III., šk. 4, 1503/40 prez.

miere neuskutočnili, myšlienka obnovy veľkého Maďarska zostávala v ideovej a politickej orientácii stále živá aj po osamostatnení sa Slovenska.¹² Možno skonštatovať, že väčšina Maďarov s jej politikou súhlasila.¹³ Napriek jej úradnému rozpusteniu z 28. 11. 1938 strana trpene pôsobila naďalej.¹⁴ Na základe ustanovení Viedenskej arbitráže o ochrane menšín sa maďarská menšina mohla politicky združovať a predseda strany János Esterházy bol aj na jednotnej kandidátnej listine vo voľbách do slovenského snemu. Strana rozbehla prípravné reorganizačné práce členstva, usporiadala verejné zbierky na financovanie rôznych spoločenských a sociálnych aktivít, usilovala sa o podriadenie všetkých kultúrnych spolkov, hospodárskych a sociálnych zariadení svojej kontrole, atď.¹⁵ Na prelome rokov 1938 a 1939 riadila i neprípustné aktivity, ako organizovanie petícií a ďalších agitačných akcií za pripojenie pohraničných obcí k Maďarsku. Nebolo výnimočné, že zástupcovia maďarskej menšiny pravidelne poskytovali tajné spravodajské informácie maďarským úradom. Memorandá, ktoré strana zaslala slovenskej vláde, obsahovali požiadavky na tú dobu radikálne a provokatívne, pričom zasahovali nielen do kultúrnej, náboženskej a sociálnej oblasti, ale i do organizácie verejnej správy.¹⁶ Zmyslom takýchto iniciatív malo byť poukázanie na údajný útlak maďarskej menšiny. Pochopiteľne v čase, keď prebiehala v spoločnosti antidemokratizácia verejného života a zahraničný vývoj smeroval k stabilizácii samostatného Slovenska, žiadosť nemohla byť úspešná a Zjednotená strana už ďalšie podobné pokusy neuskutočnila. Pričlenenie Slovenska

-
- 12 Zjednotená maďarská strana vznikla v roku 1936 zlúčením Krajinskej kresťansko-socialistickej a Maďarskej národnej strany a stala sa jedinou maďarskou politickou stranou v ČSR. ZELENÁK, P.: Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická a maďarská národná strana. In: Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava 1992, s. 213-218.
  - 13 SNA, f. MV, šk. 3, 407/38 prez. Magyar országos levéltár (MOL), f. Külügyminisztérium (KüM), K-63, fasc.č. 64, zv.č. 7/7-I, 3683/38. Bližšie pozri tiež DEÁK, L.: Maďarská menšinová politika v Česko-slovensku v čase Mníchova. In: Národnosti na Slovensku. Bratislava 1993, s. 59-70. VIETOR, M.: Dejiny okupácie južného Slovenska. Bratislava 1968, s. 94-95.
  - 14 Štátny archív v Nitre, pobočka Nitra (ŠAP NR), f. Okresný úrad (OÚ) Nitra (NR), šk. 41, 1481/39 prez. MOL, f. Miniszterelnökség kisebbségi osztály (ME), K-28, fasc.č. 150, zv.č. 251, bez č.
  - 15 János Esterházy a jeho politická strana robili ďalekosiahle plány na podklade viedenského verdiktu, ktorým sa Maďari deklarovali za rovnoprávnú národnú skupinu (t.j. právnickú osobu s vytvorením právnych záruk života skupiny s vlastnou samosprávou). VIETOR, M.: *Dejiny...*, s. 92.
  - 16 SNA, f. MV, šk. 3, 407/38 prez.

k Maďarsku sa časom stalo nereálnym cieľom, preto sa maďarské aktivity začali orientovať na menšie a reálnejšie požiadavky. Z dôvodu zvýšeného záujmu štátu, nejasnosti situácie a neistej budúcnosti sa Maďari organizovali len v menších skupinách okolo politicky aktívnejších jednotlivcov.¹⁷ Keďže aktivity Zjednotenej strany smerom navonok boli v tomto období utlmené, strana sa snažila aspoň o precíznejšiu vnútrostranícku prácu.¹⁸ Poslanecká aktivita Esterházyho sa obmedzila najmä na interpelácie vo veci perzekúcií občanov maďarskej národnosti.¹⁹ Nový názov Maďarská strana na Slovensku (Szlovenszkói Magyar Párt) bol prijatý v júni 1940.

Práva v prospech Maďarov na Slovensku presadzovali okrem domácich reprezentantov maďarskej menšiny i predstavitelia horthyovského režimu. Pokiaľ však šlo o usporiadanie postavenia Slovákov na okupovanom území, vyhýbali sa dohode. Odvetné opatrenia proti maďarskej menšine na Slovensku zahrňujúce jednotlivcov i menšinu ako celok podnikala slovenská vláda v úsilí paralyzovať následky politickej porážky, ktorú utrpela Viedenskou arbitrážou, a takisto útočnosť maďarskej vlády, ktorá ju zahнала do defenzívy (do pôsobenia všetkých zložiek maďarskej minority najviac zasahovali mocensko-represívne úrady a inštitúcie podliehajúce ministerstvu vnútra). Vo vnútroštátnej relácii sa recipročný princíp uplatňoval predovšetkým obmedzovaním činnosti maďarských politických a kultúrnych organizácií. Ustanovenia § 91 – 94 ústavy z 21. 7. 1939 sice deklarovali právo národnostných menšín kultúrne a politicky sa organizovať, ale nasledujúci paragraf zakotvil do ústavy zásadu reciprocity, ktorá zostala základným politickým nástrojom obrannej politiky proti Maďarsku mnohokrát využívaným v praxi až do roku 1945. Ľudácka vláda degradovala činnosť maďarskej politickej organizácie na pasívne prizneranie sa až do novembra 1941, keď bola v Maďarsku povolená Strana slovenskej národnej jednoty.²⁰

---

17 PEKÁR, M.: *Politické...*, s. 132.

18 Miestni vedúci funkcionári strany si v čase krátko po ustálení štátnych hraníc (po skončení Malej vojny) počinali zväčša umiernené, resp. v medziach dovolených momentálnou situáciou, nabáдали členov k vyhnutiu sa roztržkám a konfliktom s okolím. V napätej atmosfére v marci a apríli 1939 utišovali politických prívržencov. SNA, f. MV, šk. 15, 5499/39 prez. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, 1481/39 prez.

19 Bližšie pozri napr. KAMENEC, I.: Osobnosť Jánoša Esterházyho a jej kontroverzné interpretácie. In: Hľadanie a blúdenie v dejinách. Bratislava 2000, s. 356-362. MOLNÁR, I.: Esterházy János. Dunaszerdahely 1997, s. 97-218. PODOLEC, O.: Slovensko-maďarské konflikty a ich odraz na pôde slovenského snemu. In: Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí. Bratislava 2003, s. 182-193.

20 Otázka statusu maďarského obyvateľstva na Slovensku sa naďalej podmieňovala otázkou právneho postavenia slovenského obyvateľstva v Maďarsku. § 95 ústavy

Predovšetkým v rámci Maďarskej strany sa maďarská menšina združovala v spolkoch, ktoré vznikli už v období ČSR. Rozvoj kultúrneho života a pozdvihnutie vzdelanosti maďarskej menšiny bol jednou z programových úloh Zjednotenej strany a maďarskej inteligencie. Na činiteľov strany mali priame i nepriame prepojenie takmer všetky akcie kultúrneho a vzdelávacieho charakteru. Na Slovensku bolo registrovaných 79 maďarských spolkov. Jednotlivé spolky mali charakter sociálny, zdravotnícky, kultúrny, náboženský, športový, hospodársky a záchranársky.²¹

Snahou Maďarskej strany bolo vytvorenie kultúrnych, sociálnych a politických stredísk Maďarov vo väčších mestách – tzv. maďarských domov (magyar házak), ktoré by koncentrovali všetky inštitúcie a spolky. Zo strany štátnej moci boli veľmi pozorne zaznamenávané i iné „podozrivé“ miesta, kde sa stretávali funkcionári strany.²² Finančnými príspevkami na zriade-

---

stanovil, že „*práva národnostných skupín uvedené v ústave platia natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti používa i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny*“. Toto obmedzenie sa vzťahovalo prakticky len na Maďarov. Okrem ústavy politický život maďarskej minority vymedzoval zákon č. 121 / 1940 Sl.z. o politických stranách národnostných menšín prijatý 15. 5. 1940. Bližšie pozri napr. JANEK, I.: Maďarsko-slovenské diplomatické vzťahy v rokoch 1939 – 1941. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica 2005, s. 334-351. PODOLEC, O.: Postavenie národnostných menšín v Slovenskej republike 1939 – 1945 (rukopis, 2006). SZALATNAI, R.: Memorandum. In: Obžalovaný prehovorí. Bratislava 1994, s. 163.

- 21 SNA, f. Ministerstvo zahraničných vecí (MZV), šk. 128, 32822/33950/41 prez. Je nutné zdôrazniť, že mnohé spolky nemali národnostné pozadie, ale úrady ich registrovali ako maďarské, pretože väčšinu členstva a funkcionárov tvorili Maďari. Týkalo sa to dobrovoľných hasičských zborov, niektorých miestnych skupín Združenia katolíckej mládeže na Slovensku úverových a spotrebných družstiev. V januári 1939 v Nitre založili Združenie na ochranu maďarských družstiev na Slovensku (po novembri 1938 zostalo na Slovensku 13 úverových a 16 spotrebných družstiev; porov.: Nyitraimegyei Szemle, 29. 1. 1939, č. 5).
- 22 V Nitre sa maďarská spoločnosť schádzala najviac v súkromných bytoch. Podobne aj v Pezinku, Bernolákove, Podunajských Biskupiciach, Zvolene, v obciach revúckeho okresu (zrejme aj v iných okresoch) sa členovia schádzali v súkromných domoch miestnych dôverníkov, popr. v pohostinstvách. V Prievoze mala Zjednotená strana kultúrny dom. Vo Verekni sa raz mesačne vplyvnejší Maďari schádzali v obecnom dome. Miestne organizácie Zjednotenej strany v Nižnom Medzeve, Smolníku, Zvolene, Levoči, Kežmarku, Prešove, Spišskej Novej Vsi a Poprade mali prenajaté miestnosti. V niektorých obciach sa členovia schádzali v prenajatých miestnostiach spolku Magyar Otthon (Maďarský domov), cieľom ktorého boli spoločenské hry, čítanie tlače a realizovanie sociálnych podpôr.

nie maďarských domov prispievali súkromné osoby a inštitúcie na Slovensku i v Maďarsku.²³ Veľkými sumami prispeli tiež zámožní statkári a Židia zo Slovenska, ktorí sa kvôli majetkovým a príbuzenským väzbám na Maďarsko snažili zaistiť si v maďarských kruhoch dôveru.²⁴ Úsilie smerujúce k vybudovaniu sústavy multifunkčných centier nenašlo odozvu u slovenskej vlády. Otvorenie maďarských domov sa napokon realizovalo až po registrovaní Maďarskej strany.²⁵

Taktiež pri nezrealizovaných snahách stranických kruhov zostalo vytvorenie útvarov maďarských gardistov i mládežníckej organizácie. Úsilie realizovať myšlienku Horthyho gardy v Bratislave i v ďalších mestách od začiatku roku 1939 bezpečnostné orgány odhalili a represívnym postupom rozbili.²⁶

Spolkové aktivity maďarskej menšiny sa nevyhli záujmu štátnych orgánov. Kolektívny postih maďarskej menšiny v oblasti spolkov sa hlavne v rokoch 1939 – 1940 riešil rôznymi formami – zákazom konkrétnych podujatí, rozpustením niektorých spolkov, uzavretím spolkových miestností, ovládnutím vedenia spolkov Slovákmi (vplyvom voľby nových funkcionárov alebo zásahu ministerstva vnútra). Šlo najmä o recipročný postup slovenskej byrokracie. Jedným z retorzných krokov slovenskej vlády bolo rozpustenie najväčšieho spolku – Maďarského kultúrneho spolku na Slovensku (SZMKE), a to dňa 20. 4. 1939. Na okyptenom teritóriu Slovenska zostalo z pôvodných 188 pobočiek len 30.²⁷ Po rozpustení všetkých miestnych skupín spolku pri-

---

23 SNA, f. MV, šk. 15, 6585/39 prez. SNA, f. Policajné riaditeľstvo Bratislava, šk. 252, 7044/39.

24 SNA, f. MV, šk. 15, 7633/39 prez. Okresný úrad v Banskej Bystrici už v apríli 1939 podrobne vedel o akcii Maďarov za vybudovanie tzv. maďarského domu v Banskej Bystrici, resp. poznal mená žien, ktoré zbierali na tento účel peniaze. Zinkasovaných malo byť 300 tisíc Ks, najmä od bohatších donátorov, a peniaze boli zaslané na ústredie do Bratislavy. Akcia v Banskej Bystrici (finančná zbierka, hľadanie pozemku) bola prejednávaná aj v tlači Uj Hírek, 29. 3. 1939. Odpoveďou bol pomerne útočný článok uverejnený v časopise A-zet z 1. 4. 1939 pod názvom Treba maďarský dom v Banskej Bystrici? o nevhodnosti trpenia tzv. maďarských domov na Slovensku. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica (ŠAP BB), f. Okresný úrad v Banskej Bystrici (OÚ BB), šk. 115, 54/40 prez. SNA, f. 209 (Ústredňa štátnej bezpečnosti), šk. 844, 7/42. SNA, f. 209, šk. 887, 12558/40.

25 SNA, f. 209, šk. 887, 12558/40.

26 Horthyho garda nebola povolená ani po roku 1941. SNA, f. MV, šk. 15, 5499/39 prez. SNA, f. MV, šk. 20, 9643/39 prez. MOL, f. ME, K-28, fasc.č. 152, zv.č. 252, 19893/39. ŠAP NR, f. OÚ Zlaté Moravce (ZM), šk. 38, 388/43 prez.

27 Už pred rozpustením spolku úrady znemožňovali jeho plnohodnotnú činnosť. Napr. bratislavský okresný úrad nevyhovел žiadosti odbočky SZMKE vo Ve-

šlo k celkovému utlmeniu kultúrnej a športovej činnosti maďarskej menšiny. Keď Ústredňa štátnej bezpečnosti na jeseň 1940 zisťovala údaje o kultúrnych aktivitách maďarskej menšiny na Slovensku za rok 1940, obvodní notári vo väčšine prípadov podávali hlásenia o jej nečinnosti. Výnimku tvorili niektoré mestá a obce v okolí Nitry, kde sa v priebehu roku 1940 konali hojne navštevované divadelné predstavenia.²⁸ V rámci spoločenského života minority bol umožnený aj menší počet tanečných zábav.²⁹ Archívne pramene svedčia o usporiadaní najmenej 29 väčších či menších kultúrnych akcií v rokoch 1939 a 1940 (po januári 1941 ich úrady až do registrovania Maďarskej strany a SZMKE nepovolili). Ani vo vtedajších podmienkach však tento počet nemožno považovať za dostatočný. V rokoch 1939 a 1940 miesto absentujúcich divadelných podujatí aspoň čiastočne nahrádzalo premietanie maďarských filmov. V tomto období ich na Slovensku premietli najmenej 58-krát, čo je v pomere s inojazyčnými premietaniami relatívne málo.³⁰ Ďalší rozvoj kultúry Maďarov nastal až po novembri 1941.

Činitelia maďarskej menšiny dostali a reálne využili väčší priestor v sociálnej oblasti. Sociálna sekcia strany sa snažila o prerozdeľovanie materiá-

---

rekni, ktorá hodlala 16. 4. 1939 v škole prednášať kultúrne predstavenie, pretože „*usporiadanie kultúrnych prednášok nebolo v školských miestnostiach dovolené*“ (Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra, f. Okresný úrad v Bratislave (OÚ BA), šk. 24, 691/39 prez.). Taktiež dopadla žiadosť SZMKE o povolenie schôdze v Zlatých Moravciach na 19. 3. 1939 (Nyitra-megyeyi Szemle, 26. 3. 1939).

- 28 V Jágerseku (okres Nitra) navyše zorganizovala maďarská menšina bez povolenia predstavenie s verejnými ukázkami gréckorímskych zápasov, národných tancov a pod., ktorého sa zúčastnilo 500 ľudí zo širokého okolia. K nariadeniu Ústredne štátnej bezpečnosti z 18. 10. 1940 k informáciám o maďarských spolkoch, schôdzkach, kultúrnych prednáškach, kultúrnych prejavoch a divadelných hrách, vydávaní periodických a neperiodických výtlačkov, o premietaní maďarských filmov a zbierkach. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 398, 25144/40 adm.
- 29 Podľa doteraz známych dokumentov úrady v rokoch 1939 – 1941 celkovo na Slovensku povolili osem väčších zábav, zamietli štyri. HETÉNYI, M.: Maďarská menšina v Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945. Vzťahy mocensko-represívneho aparátu a maďarskej menšiny. (Dizertačná práca.) Nitra 2005, s. 66.
- 30 Podľa doteraz známych dokumentov úrady v rokoch 1939 – 1940 zamietli tri ochotnícke predstavenia Kresťanského kultúrneho kruhu v Nitre plánované na september 1940. ŠAP BB, f. OÚ BB, šk. 115, 54/40 prez. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), f. Pohronská župa (PŽ) II., šk. 5, 1692/40 prez. ŠA NR, f. Župný úrad (ŽÚ) III., šk. 51, 1/II-2/ŠB/40 prez. ŠAP NR, f. OÚ ZM, šk. 33, 1505/40 prez. Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Prešove (ŠA PO), f. Šariško-zemplínska župa (ŠZŽ), šk. 108, 1259/40 ŠB prez.

nej pomoci sociálne slabším súkmeňovcom v rámci tzv. zimných akcií. V Banskej Bystrici sa 1. 12. 1939 k tomuto účelu utvoril dámsky odbor stredoslovenského obvodu Zjednotenej strany.³¹ Ministerstvo vnútra povolilo pouličné zbierky konané v prospech zimnej pomoci v roku 1939 a 1940 aj Zjednotenej strane v Nitre³² i Bratislave.³³ Miestne úrady detailne sledovali okolnosti týchto akcií – od koho dostali organizátori povolenie, kto je dodávateľom potravín, atď., nepristúpili však v tomto období k ich zákazu.

K duchovnému rozvoju maďarskej menšiny slúžila tlač a literatúra. Maďarská tlač na Slovensku mala k dispozícii v rokoch 1939 – 1940 dva celoštátne denníky so sídlom v Bratislave. Oficiálny tlačový orgán strany Uj Hírek vychádzal v roku 1940 v dennom náklade asi 8 tisíc exemplárov.³⁴ Rozšírenejší bol denník Esti Ujság, ktorý vychádzal v dvoch vydaniach v náklade 15 tisíc kusov denne. Oba denníky sa stali obľúbeným tlačivom nielen pre Maďarov.³⁵ Okrem celoštátnych časopisov vychádzalo i šesť lokálnych týždenníkov v maďarčine vo viacerých väčších mestách.³⁶ Maďarská strana sa snažila vydávať i vlastné kalendáre.³⁷

Maďarská tlač mala nielen rozmanitú informatívnu úlohu, ale slúžila aj na obranu voči novinovým článkom slovenských denníkov i voči protimaďarským postupom štátnych orgánov.³⁸ Maďarské noviny sa v počiatočnom období nebáli ani kritiky slovenských – hlavne kultúrnych pomerov.³⁹ Pretože tlač patrí k vplyvným prostriedkom na šírenie myšlienok, slovenské úrady pristupovali ku konkrétnym obmedzeniam v tejto sfére veľmi často – obme-

---

31 ŠAP BB, f. OÚ BB, šk. 115, 54/40 prez.

32 ŠA NR, f. ŽÚ III., šk. 55, 23/II-2/ŠB/41 prez. Nyitramegyei Szemle, 1. 1. 1939.

33 Avšak žiadosti o rok neskôr už nevyhovelo. SNA, f. 209, šk. 844, 29953/40 a 36237, 8522/41.

34 SNA, f. MV, šk. 3, 407/38 prez.

35 SNA, f. MZV, šk. 113, 50020/40.

36 Bratislava, Nitra, Trnava, Spišská Nová Ves, Prešov. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 48, 878/41 prez.

37 Maďarská strana pripravovala na rok 1940 kalendáre, do ktorých mohli obchodníci maďarskej národnosti inzerovať (hlásenie Policajného riaditeľstva v Bratislave z 19. 12. 1939). Neskôr kalendár vydávať nemohli, pretože rozhodnutie blokovala cenzúrna komisia. SNA, f. 209, šk. 844-2, bez č./39. MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, 30320/42.

38 Napríklad Nyitramegyei Szemle z 30. 4. 1939 obhajoval maďarských živnostníkov v Nitre, ktorí sa podľa nemenovaného slovenského denníku schádzali na podporu maďarizácie.

39 Nyitramegyei Szemle z 3. 9. 1939 kritizoval činnosť slovenských novín, ktoré sa podľa nich príliš zaoberali svetovou politikou a málo sa venovali miestnej politike a problémom.

dzeniu rozširovania maďarských tlačovín, silnejúcej policajnej cenzúre, zákazu dovozu periodických časopisov vydávaných v Maďarsku i maďarskej beletrie, zhabaniu edícií maďarských básnikov, zadržaniu novinárskych legítimácií niektorým žurnalistom maďarskej národnosti, domovým prehliadkami⁴⁰, atď. Maďarská strana udržiavala vo svojich spolkových domoch v mestách bohaté knižnice, resp. čítárne. Úrady ich tolerovali, ale snažili sa odstrániť a dozerat' na literatúru nezlučiteľnú s ľudáckym režimom.⁴¹

Silným krédom Maďarskej strany zostávala primeraná starostlivosť o maďarské rodiny. Rodičia maďarskej národnosti mali možnosť dať svoje deti do detských táborov a sezónnych útulkov, ktoré vznikli pod patronátom strany. Elita Maďarov si uvedomovala hĺbku výchovnej práce. K odmietnutiu povolenia výpravy tristo detí na Balaton v júli 1939 slovenská vláda zaujala negatívne stanovisko z prestížnych dôvodov, „*nakoľko spôsob, akým príslušní maďarskí organizátori výpravy chceli vymôcť povolenie, bol veľmi agresívny a nezodpovedný*“.⁴² Určité ústupky štátny aparát povolil na domácej scéne, pokiaľ tábory nepresiahli lokálny rozmer. Obvodný sekretariát strany v Trnave každoročne organizoval letovanie pre deti maďarskej národnosti na zámku Červený kameň pri Častej.⁴³ V roku 1940 bol v Nitre usporiadaný 6-týždňový letný prázdninový tábor asi pre 16 detí nemajetných členov strany.⁴⁴ Väčší rozmach maďarských detských táborov či sezónnych jasí zaznamenávame až od leta 1941 v čase zníženej úradnej kontroly (pod vplyvom nemeckých vojenských úspechov).

Rozvoju spoločenského života v maďarských obciach pozitívne pomáhala čínorodosť maďarských učiteľov a kňazov vo výchovnom procese a na kultúrnom poli, a to i napriek hrozbe perzekúcií.⁴⁵ Obyvatelia maďarskej národnosti mali možnosť navštevovať bohoslužby v maďarskom jazyku, pričom

---

40 SNA, f. 209, šk. 844-7, bez č./41.

41 SZALATNAI, R.: *Memorandum...*, s. 162. ŠA NR, f. ObŽV Nitra, šk. 3, 376/41 prez.

42 Z detí, ktoré sa výpravy mali zúčastniť, malo maďarskú národnosť 50 %, slovenskú 30 % a nemeckú 20 %. Z odpovede ministerstva zahraničných vecí slovenskému vyslanectvu v Budapešti. SNA, f. MZV, šk. 128, 6097/39.

43 ŠA BA, f. BŽ III., šk. 43, 1081/43 prez.

44 Policajný úrad zistil, že v tábore sa zdržovali i deti slovenských rodičov. SNA, f. 209, šk. 487, 22271/43.

45 Bližšie pozri HETÉNYI, M.: Maďarské menšinové školstvo v prvej Slovenskej republike. In *Studia Historica Nitriensia XIII*. Nitra 2006 (v tlači). HETÉNYI, M.: Promaďarské duchovenstvo a náboženské pomery na pozadí vzťahu štátneho aparátu a maďarskej menšiny 1938 – 1945. In: *Studia Historica Nitriensia XII*. Nitra 2005, s. 109-147.

stav a počet maďarských bohoslužieb sa vo všeobecnosti udržal spred roku 1939. Maďarské deti a mládež sa po roku 1939 mohli vzdelávať na 40 menšinových školách, navštevovalo ich približne 4 500 žiakov. Sieť škôl s vyučovacím jazykom maďarským sa vyformovala ešte počas I. ČSR. Postoj slovenskej vlády k nim by sa dal zhrnúť nasledovnými slovami: okrem jedného prípadu síce neuzatvorila žiadnu ľudovú školu pre maďarské deti, obmedzila však stredné maďarské školstvo a Maďarom napriek mnohým žiadostiam nepovolila už žiadnu novú školu. Maďarské školy tiež trpeli nedostatkom vhodných priestorov na výučbu a nedostatočným vybavením didaktickými pomôckami, ktorý štátna byrokracia vôbec neriešila.⁴⁶ Študenti maďarskej národnosti mali alternatívu ďalšieho vzdelávania sa v materinskom jazyku buď na gymnáziu v Bratislave, alebo na maďarskom území. Na školách v Maďarsku študovalo približne osemdesiat študentov zo solventných rodín z celého Slovenska, hlavne v Budapešti, Ostrihome a Komárne.⁴⁷

S postojmi maďarského obyvateľstva na Slovensku úzko súvisel fakt, že bezprostredne susedilo s krajinou, ktorú skryto alebo otvorene uctievalo ako domovinu, vlasť. Pocit, že Maďarsko je blízko nielen územne, ale i duchovne, pomáhala utvrdzovať maďarská propaganda, ktorá dokázala rozviriť vášne, ale aj spôsobiť skľučujúcu apatiu. Medzi jej najčastejšie formy patrilo rozhadzovanie letákov, šírenie tendenčných máp a fotografického materiálu, ostentatívnosť výzdoby maďarských vlakových transportov, no predovšetkým verbálna propaganda. Medzi jej hlavné témy okrem územných ziskov a porovnávania životnej úrovne patrilo „rozbor“ či komentovanie rôznych vnútropolitických problémov i mocenských vzťahov s Berlínom, ktoré občas viedli k ireálnym až absurdným úvahám. Hlavne medzi Maďarmi na Slovensku – hybnou silou propagandy, ktorí dúfali v zmenu hraníc v prospech Maďarska, sa do roku 1944 permanentne rozširovali zvesti, že Maďarsko čoskoro obsadí ďalšie slovenské územia. Ovplyvnili život, nálady a reakcie obyvateľstva i predstavitel'ov štátneho aparátu. Propagandistickú kampaň produkovali oba režimy, maďarský i slovenský. Mala slúžiť jednoznačným cieľom – pripraviť pôdu pre realizáciu

---

46 MILO, Š. – PORUBSKÝ, J.: Dejiny nitrianskeho školstva a vzdelanosti. Nitra 1987, s. 64-68. PÄŤ rokov slovenského školstva 1939 – 1943. Bratislava 1944, s. 80-81. Nyitramegyei Szemle, 4. 6. 1939. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 50, 2064/41 prez. ŠA NR, f. ŽÚ III., šk. 51, 80/II-2/ŠB/40 prez. MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, bez č.

47 Túto možnosť od roku 1928 mierne komplikoval zákaz nostrifikácie maďarských diplomov a uznávanie skúšok na školách v Maďarsku. MOL, f. ME, K-28, fasc. 150, zv. 251, bez č. ŠAP Modra, f. OÚ BA, šk. 43, 1202/42 prez. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 53, 2521/42 prez. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 27, 3618/43 prez. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 121, 140-IV-G/43 ŠB prez.

d'alších územných ziskov, upevniť legitimitu štátneho režimu prostredníctvom obrany pred národným nepriateľom, overiť si reakcie susedného štátu, atď.

Nespokojnosť maďarských vládnych kruhov, a tiež Maďarov z obcí, ktorí zostali za hranicami Maďarska, nútili pokračovať vo vyvolávaní nepokojov na pohraničí. V krízovom období slovensko-maďarských vzťahov v marci 1939 (Malá vojna) prišlo k niektorým naplánovaným manifestačným promaďarským akciám na Slovensku, ktoré však v konečnom dôsledku nezmenili nič na stave vecí.⁴⁸

V maďarskej komunite žili jedinci, ktorí sa nebáli vyjadriť svoje nálady otvorene. Poniectí nosili leventistické čapice či odznaky Maďarskej strany na kabátoch, pričom to strana povolené nemala.⁴⁹ Ďalší, ako napríklad michalovskí Maďari, nechali v októbri 1939 skrášliť hroby maďarských vojakov, ktorí padli v Malej vojne.⁵⁰ Iní kládli vence na hroby maďarských honvédov.⁵¹ Medzi maskované, ale dobre viditeľné nástroje nacionálneho prejavy Maďarov spadali nápisy a polepené alebo rozhodené letáky na uliciach (najmä v rokoch 1939 – 1940).⁵² Slovenské žandárske stanice zaznamenali tiež veľký počet promaďarských alebo protislovenských výrokov Maďarov.

---

48 Ako príklad môžem uviesť niekoľko situácií. Maďari z Podunajských Biskupíc, Verekne a Komárova (okres Bratislava) vyvesili 19. 3. 1939 maďarské zástavy a obyvateľstvo sa v manifestačnom sprievode chystalo do Komárova, kde sa konali hody. Demonstrácii zabránili až žandárske posily, ktoré dorazili do Podunajských Biskupíc. Na tých, ktorí do večerných hodín prápory neodstránili, bolo učené trestné oznámenie (ŠAP Modra, f. OÚ BA, šk. 24, 558/39 prez.). Dňa 20. 3. 1939 zastavil maďarský osobný vlak premávajúci z Nitry do Komjatíc bez oprávnenia v pohraničnej obci Branč (vlaky cez Branč v tom čase len prechádzali bez zastavenia). Zhromaždený dav ľudí chcel zrejme vlak uvítať a vyzdobiť. Prítomní žandári tomu zabránili. Všetky okolnosti nasvedčovali, že vlak postál úmyselne a pravdepodobne po dohode s niektorými obyvateľmi Branču (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 41, 742/39 prez.). Policajné riaditeľstvo zadržalo v roku 1939 Oskara Czereho, Maďara z Bratislavy a majiteľa papiernického obchodu, ktorý na objednávku prijal zhotovenie protištátnych tlačív (SNA, f. MV, šk. 23, bez č./39 prez.).

49 ŠA BB, f. PŽ II., šk. 22, 3810/42 prez.

50 Hrob slovenských vojakov nachádzajúci sa hneď vedľa maďarského však nechali nepovšimnutý. Preto iniciátorov stíhal policajný úrad. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, 1115/40 ŠB prez.

51 Podpredseda miestnej organizácie Maďarskej strany v Banskej Štiavnici Rudolf Móczik 1. 11. 1940 položil veniec s maďarskou trikolórou na hrob maďarských honvédov pri Hodruši, za čo strávil 2 mesiace v Ilave. ŠA BB, f. PŽ II., šk. 46, 1559/44 prez.

52 V januári 1939 neznámy páchatel napísal na múr kostola v Urmíne (okres Nitra): „*Nech žije Maďarsko!*“ Konkrétny páchatel sa však nezistil (ŠAP NR, f. OÚ NR,

Slovenská tlač spomínala maďarskú menšinu zriedka, i vtedy v negatívnom smere. V recipročných slovensko-maďarských dohodách k zmierneniu napätia novinové redakcie viackrát zastavili útoky proti druhému štátu.⁵³ Ak sa však takéto tlačové prímeria porušili, cenzúrna komisia tolerovala i výbojné myšlienky slovenských žurnalistov.⁵⁴

Nútené prihlasovanie si národnosti pri sčítaní ľudu v roku 1940 patrí k autoritatívnym znakom ľudáckeho režimu.⁵⁵ János Esterházy v máji 1941 priniesol ministerskému predsedovi Vojtechovi Tukovi zoznamy s 1147 osobami, ktorým sčítací komisári i jednotlivé okresné úrady neuznali udanú maďarskú národnosť pri sčítaní ľudu a ustálili im buď slovenskú alebo nemeckú

šk. 41, bez č./39 prez.). Neznáme osoby v noci na 13. 6. 1939 v Bratislave nalepili na výkladné skrine na Michalskej ulici nálepky s nadpisom „*Magyar! Köszönsd a magyart: Éljen Horthy!*“ (SNA, fond MV, šk. 16, 9871/39 prez.). V noci na 15. 3. 1940 boli na bráne domu v Nándraži (okres Revúca) nalepené neznámymi osobami papiere v maďarských farbách, ktoré tvorili maďarskú zástavu. Podozriví Maďari z obce boli vypočutí, ale skutok im dokázaný nebol (ŠA BB, f. PŽ II., šk. 5, 746/40 prez.). Vo Výčapoch-Opatovciach neznáme osoby v marci 1940 po schôdzke Maďarov s obvodnými tajomníkmi Zjednotenej strany počas noci nalepili na steny a brány domov malé maďarské trikolóry s nápisom v maďarčine *Nech žije Horthy!* (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 45, 50/40 prez.). Nápis „*Nech žijú madz.*“ a slovenský znak v maďarských farbách sa objavili na tlačiarňi Pallas a telocvični v Prešove. Prešovský policajný riaditeľ túto aktivitu považoval za ozvenu na provokatívne články v novinách *Naša zastava*, podľa ktorých „*Slovjaci*“ sa už nemôžu dočkať dňa, keď sa dostanú do maďarského raja (SNA, f. 209, šk. 539, 202/44. ŠA PO, f. ŠZŽ, šk. 108, 711/40 ŠB prez.).

53 Napr. na porade na ministerstve zahraničných vecí 3. 10. 1939 sa zástupcovia slovenskej tlače na dva týždne dohodli na dodržiavaní prímeria v protimaďarských útokoch. SNA, f. MV, šk. 23, 20397/39 prez. Ústredňa štátnej bezpečnosti dala v roku 1940 viackrát (5. 1., 25. 1., 3. 5. a 29. 10.) prostredníctvom Slovenskej tlačovej kancelárie všetkým redakciám časopisov dôraznú tlačovú úpravu, aby boli zastavené protimaďarské články. ŠA BA, f. BŽ III., šk. 41, 235/43 prez.

54 Medzi nimi napr. prednášku Konštantína Čulena v bratislavskom rozhlase 14. 3. 1940, ktorej pasáže mali útočnú protimaďarskú tendenciu. Následnú verbálnu nótu maďarského vyslanectva ministerstvo zahraničných vecí vysvetlilo nesprávnou reprodukciou a poukázalo na radikálnejšie protislovenské články v maďarskej tlači. SNA, f. MZV, šk. 128, 50972/40.

55 V Nižnom Medzeve sa zdvihla vlna nespokojnosti, keď pri sčítaní ľudu v roku 1940 sčítací komisár i samotný okresný náčelník z Gelnice mnohých Maďarov nedobrovoľne prehlásili za Nemcov, keďže doma rozprávali nemecky. Odvolaniu predsedu miestnej organizácie Maďarskej strany Jána Prognera, ktorý zaslal sťažnosť i prezidentovi, župný úrad napokon vyhovel a ustálil mu národnosť maďarskú. SNA, f. MV, šk. 1882, 18880/41 adm.

národnosť.⁵⁶ Medzi protimaďarské prejavy štátnych orgánov je potrebné zaradiť aj realizáciu vládneho nariadenia z 13. 3. 1940 o zmene neslovenských priezvisk štátnych zamestnancov slovenskej národnosti. Akcia poslovenčovania neslovenských priezvisk prebiehala do 1941 a obyvateľov maďarskej národnosti sa priamo nedotkla. Tento počín sa stretol s nevôľou dotknutých. Pod nátlakom ministerstva vnútra malá časť nižších kádrov nariadeniu, ktoré malo pravdepodobne recipročnú povahu⁵⁷, vyhovela.⁵⁸

Snahy mocenských inštitúcií odstrániť uhorské znaky, sochy, obrazy, symboly, nápisy z verejných priestranstiev a stavieb sa objavili už v rokoch 1940 – 1941, teda od začiatku pôsobenia Ústredne štátnej bezpečnosti (1. 1. 1940). Po prípise tohto bezpečnostného orgánu podliehajúcemu ministerstvu vnútra, ktorým dňa 28. 5. 1940 nariadila šarišsko-zemplinskému župnému úradu zariadiť likvidáciu maďarských pamätných tabúl v Prešove, majitelia budov museli odstrániť šesť tabúl.⁵⁹ Ráznejšie sa v tomto smere začalo

---

56 Tuka požiadal ministerstvo vnútra o vyjadrenie, výsledok riešenia z archívnych materiálov jasný nie je. SNA, f. 209, šk. 228, 19277/41.

57 Začiatkom roku 1942 bola akcia zastavená bez udania dôvodu a bez dôsledného prevedenia. Vyskytla sa i jedna paradoxná situácia, keď Vojtech Rudič si v roku 1941 podal žiadosť o opravu priezviska na Rudics, čo mu bolo povolené. SNA, f. 209, šk. 844, 6431/43. ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 47, 2048/41 prez.

58 Okresný úrad v Nitre koncom roku 1940 vyhotovil výkaz dotknutých so 168 zamestnancami. V archívnych dokumentoch sa zachovalo 19 povolení na zmenu maďarského priezviska. Obdobné referencie prichádzali zo všetkých okresných úradov. V marci a apríli 1941 v Trenčianskej župe bolo podaných 62 žiadostí o zmenu neslovenských priezvisk občanov slovenskej národnosti, ktoré až na jednu výnimku boli priaznivo vybavené (ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 402, 994/41 adm., ŠAP NR, f. OÚ NR, šk. 410, 4872/41 adm. SNA, f. MV, šk. 1880, 1502/41 adm. SNA, f. MV, šk. 1885, 52432/41 adm.). Člen Štátnej rady Msgr. Ján Pöstényi sa na jej zasadnutí v decembri 1940 zmienil o poslovenčovaní rodinných mien občanov SR: „...keďže tlak zhora na pozmenenie mena rodu je vlastne zásahom do najintímnejšieho súkromného práva občana, načim v tejto otázke pokračovať presvedčivo a obozretne.“ Pöstényimu šlo o to, aby si dotčný mohol vybrať nové slovenské meno, t.j. aby sa nemusel prinavrátiť k svojmu predchádzajúcemu rodovému menu. Zároveň neodporučil meniť staré rodové šľachtické mená maďarského či chorvátskeho pôvodu, pretože by to spôsobilo chaos, sťažilo štúdium minulosti, i keď to boli slovenské rodiny (SNA, f. MV, šk. 1885, 202904/41 adm.).

59 Sťažnosť jedného z majiteľov Žida Samuela Györgya proti prevedenému odstráneniu maďarskej pamätnej tabule župan nechal nielenže demonštratívne odmietnuť, ale pre neslušné tvrdenie v odvolaní aj potrestať tisíckorunovou pokutou. Potrestaný bol aj fotograf Pavel Osvald, ktorý fotografoval priebeh prác pri snímaní jednej tabule – žandárstvo ho dodalo do väzby štátneho zastupiteľstva (ŠA

postupovať až po vydaní vyhlášky o odstránení nevhodných sôch, obrazov z verejných miest a budov ministrom vnútra v júli 1943.⁶⁰

Zachovali sa dokumenty dosvedčujúce, že mocenské orgány netolerovali ani tradičný spôsob osobnej manifestácie príslušnosti k maďarskému národu, t.j. nosenie maďarských krojov, ozdobných predmetov v maďarských národných farbách, osobné pozdravy v maďarčine, atď. Za nenápadné rozširovanie maďarského iredentizmu polícia považovala i predaj rôznych drobných úžitkových výrobkov (svieče, svietniky, stužky, cukrovinkový tovar) v bielo-zeleno-červenej farebnej kombinácii v predvianočnom období roku.⁶¹

Protimaďarská nálada sa prejavila aj medzi civilným obyvateľstvom. Útoky mali najčastejšie verbálnu formu a boli namierené predovšetkým proti promaďarským kňazom, učiteľom a obchodníkom. Po relatívnom ustálení pomerov na pohraničí napätie postupne upadlo, ale nevymizlo. K pogromistickým akciám antisemitského typu však nikdy neprišlo. Napriek tomu sa protimaďarské výtržnosti objavovali každý rok vo viacerých väčších mestách. Počas manifestácie sviatku Práce 1. 5. 1939 v Bratislave prišlo zo strany niektorých skupín k výkrikom prosidorovských hesiel. Časť sprievodu prevolávala aj „*Všetko spát*“, „*Naspät' Levice, Košice*“ a „*Maďari do Ázie*“. Dav rozptýlila až vyslaná stráž.⁶² V deň prvého výročia Viedenskej arbitráže sa v Bratislave uskutočnila ďalšia protimaďarská študentská demonštrácia.⁶³ Vlna antimadarských demonštrácií prebehla v apríli a máji 1940 – v Michalovciach, Bratislave, Nitre, Kežmarku a Levoči (v týchto mesiacoch došlo k pomerne značnému napätiu medzi Slovenskom a Maďarskom, vrcholiacemu v obojstrannej čiastočnej mobilizácii).⁶⁴ K protimaďarsko-židovským

---

PO, f. ŠZŽ, šk. 108, 557 a 586/40 ŠB prez.). Ďalší príklad pochádza zo 6. 6. 1940, kedy Ústredňa štátnej bezpečnosti požiadala bratislavský župný úrad o odstránenie maďarského štátneho znaku z mariánskej sochy pred jezuitským kostolom v Bratislave. MŠNO odpovedalo, že o prípadnom odstránení bude uvažovať v rámci najbližších opravných prác. ŠA BA, f. BŽ III., šk. 4, 1077/40 prez.

60 ŠA NR, f. ObŽV Nitra, šk. 3, 367/41 dôv. ŠA BA, f. BŽ III., šk. 51, 111/44 prez.

61 SNA, f. 209, šk. 844-2, bez č./41.

62 SNA, f. MV, šk. 15, 4985/39 prez.

63 ŠAP Modra, f. OÚ BA, šk. 28, 13/1940 prez.

64 Pri demonštrácii 21. 4. 1940 v Michalovciach Jozef Kirschbaum údajne vyhlásil, že rastie veľa stromov, na ktoré možno obesiť Maďarov. Protimaďarská demonštrácia Hlinkovej gardy v Bratislave 21. 4. 1940 prebehla za účasti ministra hospodárstva Gejzu Medrického (MOL, f. KüM, K-63, šk. 459, 2433 a 4010/40). Dňa 24. 4. 1940 sa v Nitre po prednáške o utrpení Slovákov v Maďarsku za prítomnosti Polakoviča a príslušníkov Hlinkovej gardy strhli protimaďarské a protizidovské demonštrácie, počas ktorých demonštranti (aj študenti vyslaní svojimi

demonštráciám prichádzalo i v ďalších rokoch (najväčšie vlny pri treťom a piatom výročí Viedenskej arbitráže).

O rozladenosti slovenskej majority prejavenej pouličnými nápismi a vylepovaním plagátov sme informovaní z viacerých zdrojov. Letáková forma agitácie – nezriedkavá metóda pohraničnej propagandy, sa najmä v súvislosti s maďarskou otázkou objavovala permanentne od roku 1938. Slovenská strana poznala účinnosť letákov presne tak dobre ako maďarská. V nich sa útočilo proti Maďarsku a požadovalo opätovné pripojenie stratených území a retorzné opatrenia proti maďarskej menšine.

Represívne zásahy štátnej moci voči občanom maďarskej národnosti, ktoré kulminovali v rokoch 1939 a 1940, sa riadili podľa vývoja v slovensko-maďarských vzťahoch (tie dosahovali zostupnú úroveň predovšetkým v roku 1939). Postihy maďarskej menšiny súvisia do veľkej miery s recipročnými opatreniami slovenskej vlády. Zásahy mali okrem kolektívnych postihov aj individuálny charakter. Časť jedincov bola stíhaná pre promaďarskú orientáciu; iná časť zásahov, ktoré sa týkali obmedzovania občianskych práv a slobôd, sa dotkla aj majoritného obyvateľstva. Centrálnym slovenským úradom, pokiaľ sa zásahy netýkali recipročných opatrení, postačovala kontrola Maďarov vo forme evidencií. Štátna moc prostredníctvom politických úradov a represívno-bezpečnostných zložiek zaznamenávala od jesene 1938 až do konca roku 1944 štátnu spoľahlivosť celých skupín Maďarov, resp. ich politické postoje. Predovšetkým od roku 1940 úrady a inštitúcie začali systematicky a dôsledne mapovať a preverovať činnosť maďarskej menšiny a evidovať údaje o jej exponentoch. Pokiaľ sa činnosť jednotlivcov nevymykala z radu prostých občanov, nezasahovali. Výbojnejší jedinci sa signovali ako potenciálni kandidáti na individuálne recipročné opatrenia, a keď k nim prišlo, štát potrestal práve ich. Štátna byrokracia si teda takmer vždy počkala na vhodný okamih retorzie, aby ich mohla perzekvovať. Za dramatický zásah do ľudských práv považujem vyhostenie desiatok Maďarov v rokoch 1938 až 1940 (po tomto období sa táto otázka diplomaticky vyriešila). V tomto období sa aj väznice zaplňali desiatkami obyvateľov maďarskej národnosti, takmer vždy bez rozhodnutia súdov a bez formálneho obvinenia.⁶⁵ Štátne or-

---

profesormi) fyzicky napadli mnohých Maďarov a rozbili niekoľko reklamných tabúľ s maďarskými nápismi a okien na súkromných domoch (ŠA NR, f. ŽÚ III., šk. 4, 795/40 prez.).

65 V roku 1939 minimálne 61 väznených (z celkového počtu väznených počas existencie Slovenského štátu je to 34%), 1940: 58 (32%), 1941 : 11 (6%), 1942 : 11 (6%), 1943 : 35 (19%), 1944 : 2 (1%). HETÉNYI, M.: *Maďarská...*, prílohy – tabuľka č. 21.

gány trestali tiež inými metódami, ktoré slúžili k paralyzovaniu aktivít maďarskej menšiny: finančnou pokutou, domovými prehliadkami, obmedzením cestovania, priateľmi s priznaním a udelením štátneho občianstva, cenzúrou pošty (postup voči všetkým nepriateľom politického systému), nezákonným pridelením bytov maďarských občanov Slovákom, nútením k vstupu do Hlinkovej gardy⁶⁶, zadržaním platov a penzií maďarským príslušníkom, zhabaním rádioprijímačov, zásahom do činnosti povolania, prepustením z práce, atď. Prípadov, že by boli Maďari sankcionovaní mimo recipročných opatrení, bolo pomerne málo. Ich postihy majú výrazne klesajúcu tendenciu až od roku 1944, keď už štátna správa mala plné ruky práce s inými vážnejšími starosťami.

V prvých mesiacoch po salzburskej výmene ministrov vnútra prišlo k proklamovaniu zmeny postoja brachiálnej moci k maďarskej otázke. Hneď na druhý deň po nastúpení do ministerskej funkcie nechal Alexander Mach z väzenia prepustiť všetkých maďarských žurnalistov⁶⁷, postupne i všetkých ostatných Maďarov nečakajúc na dohodu o amnestii⁶⁸: „*Pár týždňov po mojom nastúpení nebolo nikde ani jediného Maďara zatvoreného pre politické dôvody. Snažil som sa zamedziť i ten nemožný spôsob vypovedania drobných maďarských ľudí a sotva som to vyriešil, dal som sa do práce vybaviť otázku pracovných povolení pre Maďarov, ktorí nie sú našimi štátnymi občanmi. Je prirodzené, že pokiaľ ide o záujmy drobného maďarského ľudu, i naďalej budem tak pokračovať, aby sa mu nedialy krivdy.*“⁶⁹ Mach v rozhlasových prejavoch zdôrazňoval nutnosť priateľskej spolupráce a dobrého slovensko-maďarského susedstva. Neskoršie domové prehliadky a zhabania rozhlasových prijímačov, proti ktorým sa ohradil maďarský vyslanec u predsedu slovenskej vlády⁷⁰, sa podľa neho vykonávali nielen u Maďarov, ale i u vysoko-postavených Slovákov, Mach však priznal možnosť prechmatov a sľúbil ich

---

66 Maďarský konzulát si v máji 1939 sťažoval na údajné donucovanie občanov maďarskej národnosti v Bernolákove a okolí k vstupu do Hlinkovej gardy (hlavne železničiarov), prenasledovanie a vykazovanie Maďarov. Dotyčné centrálné slovenské úrady oznámili, že v ich rezortoch sa nič podobné nedeje. SNA, f. MZV, šk. 128, 2613/39. MOL, f. KūM, K-63, fasc. 69, zv. 7/7-I, bez č./39.

67 V internácii sa okrem významných slovenských spisovateľov a novinárov ocitli aj maďarskí novinári, napr. Dr. Štefan Floch, Sándor Kelembéri, Štefan Tóth Nagy, Jozef Kalász. SNA, f. MZV, šk. 128, 50972/40.

68 MOL, f. KūM, K-63, fasc. 459, 4246/40.

69 List Alexandra Macha zo 6. 10. 1940 adresovaný Vojtechovi Tukovi. SNA, f. MZV, šk. 128, 54 333/40.

70 MOL, f. KūM, K-63, fasc. 458, 5637/40. SNA, f. MZV, šk. 128, 50057/40.

potrestat'. Na príkaz Macha bol vymenený šéfredaktor v Slovenskej pravde „pre hlúpe písачky v otázke slovensko-maďarskej“. I v tlačovej otázke deklaroval možnosť nedopatrení, pretože cenzúru vykonávali úradníci s nedostačujúcou praxou. Postupne sa represívne postihy Maďarov začali v ďalšom období oveľa jasnejšie riadiť – a takmer výlučne recipročným princípom na základe vývoja slovensko-maďarských vzťahov, ktorý neumožnil jednostranné a svojvoľné aplikovanie akýchkoľvek regresov ani ministromi vnútra.

Po porovnaní života jednotlivých minorít na Slovensku v pomníkových rokoch by sa mohlo javiť, že maďarská menšina patrila medzi tie privilegovanejšie. Je síce pravdou, že sa mohla politicky a spolokovo združovať, ale na rozdiel od nemeckej komunity⁷¹ len v nesmierne limitujúcich hraniciach, ktoré plnohodnotnej činnosti v tejto oblasti zamedzili. Na druhej strane zlikvidovanie hospodárskych a občianskych práv celej menšiny, ktoré postihlo Židov a Cigánov⁷², poprípade odstránenie podstatnej zložky Čechov z krajiny, sa Maďarov dotklo len vo výnimočných individuálnych prípadoch. I vtedy však slovenské úrady museli postupovať obratne, keďže každý väčší postih zaznamenávala maďarská diplomacia, ktorá hrozila reciprocitou.

---

71 Pri nutnom skúmaní vývoja oboch národnostných menšín na Slovensku sa v budúcnosti nemôžeme vyhnúť vzájomnej interakcii týchto privilegovaných menšín, ktorých politické, ekonomické, či kultúrne záujmy sa neraz prelínali. Stret záujmov mal v rôznych oblastiach rozdielne podoby (od korektnej spolupráce, cez konkurenčnú súťaživosť až po dramatickú nevráživosť). Bližšie pozri napr. SCHVARC, M.: Vývoj a zmeny organizačnej štruktúry Deutsche Partei 1938 – 1945. In: Historický časopis, 54, 2006, 3, s. 471-502.

72 Bližšie pozri napr. JANAS, K.: Pracovný útvar pre Rómov a tzv. asociálne osoby v Ústí nad Oravou v roku 1944. In: Zborník Oravského múzea 2003. Dolný Kubín 2003, s. 157-162.